

AHLAK İLKELERİ ÜZERİNE

DAVID HUME

ÇEVİREN
NİL DEMİR

DAVID HUME

İskoçya, Edinburgh'da doğdu (1711). Eskiçağ dilleri, felsefe, matematik ve tarih okuyacağı Edinburgh Üniversitesi'ne yazıldı ancak geçim sıkıntıları yüzünden üniversiteden ayrıldı (1725-1726). Bir süre Fransa'da yaşadı (1734-1737). Edinburgh Üniversitesi ahlak felsefesi profesörlüğüne başvurusu geri çevrildi (1745). General St. Clair'in seketerliğini yaptı (1749). Edinburgh Hukuk Kütüphanesi yöneticiliğine getirildi (1752). 1763'te elçilik kâtibi olarak Fransa'ya giderek Rousseau ve ansiklopedi çevresi ile dostluk kurdu. İngiltere'ye dönerek iki yıl dışişleri bakanlığında görev yaptı. 1769'da taşındığı Edinburgh'da öldü (1776).

Başlıca eserleri: *A Treatise of Human Nature* (1739-40), *An Enquiry Concerning Human Understanding* (1748), *Essays, Moral, Political and Literary* (1741-1742), *History of England* (1754-1762), *Natural History of Religion* (1757).

NİL DEMİR

Kars doğumludur (1976). Özel Ortadoğu Koleji'ni ve Bilkent Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. İstanbul Üniversitesinde Felsefe alanında *Alexius Meinong'da Soyutlama ve Soyut Genel Terimler Problemi* konulu yüksek lisans tezini yazdı. Özyeğin Üniversitesi Mühendislik Fakültesinde İdari Yönetici olarak çalışmıştır (2008-2015). 2015'den bu yana Koç Üniversitesi Mühendislik Fakültesinde Akademik İdari Koordinatör olarak görev yapmakta ve İstanbul Üniversitesinde Felsefe alanında doktora çalışmalarına devam etmektedir. Aynı zamanda anne olarak, Asya ve Demir'in 'insanlaşma' yolunda desteği olmaktan mutludur. Başlıca çeviri ve telif eserleri: Henry C. Barkley, *Anadolu ve Ermenistan'a Yolculuk* (2007); Wang Gang, *İngilizce* (2013); Susan Blakmore, *Mem Makinesi* (2011).

İÇİNDEKİLER

YAZARIN DUYURUSU	13
BİRİNCİ KISIM	14
AHLAKIN GENEL İLKELEERİ HAKKINDA	
İKİNCİ KISIM	21
İYİLİKSEVERLİK HAKKINDA	
BÖLÜM 1	21
BÖLÜM 2	24
ÜÇÜNCÜ KISIM	29
ADALET HAKKINDA	
BÖLÜM 1	29
BÖLÜM 2	39
DÖRDÜNCÜ KISIM	51
POLİTİK TOPLUM ÜZERİNE	
BEŞİNCİ KISIM	58
FAYDA NİÇİN MEMNUN EDER?	
BÖLÜM 1	58
BÖLÜM 2	65
ALTINCI KISIM	79
KENDİMİZ İÇİN FAYDALI OLAN NİTELİKLERE DAİR	
BÖLÜM 1	79
BÖLÜM 2	91

YEDİNCİ KISIM	97
KENDİMİZE DOĞRUDAN HOŞ GELEN NİTELİKLER HAKKINDA	
SEKİZİNCİ KISIM	108
BAŞKALARINA DOĞRUDAN HOŞ GELEN NİTELİKLER HAKKINDA	
DOKUZUNCU KISIM	115
SONUÇ	
BÖLÜM 1	115
BÖLÜM 2	125
Ek 1	131
AHLAKİ DUYGU HAKKINDA	
Ek 2	141
ÖZ-SEVGİ HAKKINDA	
Ek 3	149
ADALET AÇISINDAN BAZI EK DEĞERLENDİRMELER	
Ek 4	157
KELİMELER ÜZERİNE BAZI TARTIŞMALAR	
DİZİN	169

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

John Locke (1632-1704) ve George Berkeley (1685-1753) ile birlikte üç büyük İngiliz empiristinden biri olan Hume, aynı zamanda kendi döneminde iyi tanınan bir tarihçi ve yazardır. *Stanford Felsefe Ansiklopedisi*'nde, David Hume ile ilgili bölüm, 'İngilizcede yazan en önemli filozof' sözleriyle başlamakta, her tarzda 'usta bir üslupçu' olduğu da hemen eklenmektedir. Bu sebeple, Hume'un bu önemli metnini Türkçeye çevirmek benim için büyük bir zevktir.

Takdir edileceği gibi, bir dilden başka bir dile çeviri yapıldığında, anlam kayıpları az olsa da üslup kayıpları daha fazla olabilmektedir. Bazı kitap çevirilerinde bu tip kayıplar hoş görülebilirken, bazılarında kitabın yazarına saygısızlık olmaktadır. Bu sebeple, bu çeviride en dikkat ettiğim unsurlardan birisi, Türkçeleştirme sırasında Hume'un dili kullanımına ve ifadesine en az zararı vermeye çalışmak oldu. Önemsediğim ikinci nokta da okuyucuyu teknik terimlere boğmamaktı. Bu cesareti ise David Hume'un kendisinden aldığımı özellikle belirtmeyi uygun buluyorum. Hume, kitabının Dördüncü Ek'inde kelimeler ile ilgili bazı yorumlarda bulunmaktadır. Şöyle der Hume:

Filozoflar, en derin önem taşıyan ve merak uyandıran çelişkileri ele aldıklarını tasavvur ederken, onlar için, dilbilgisi uzmanlarının bilgi ve yazın alanlarına tecavüz etmekten ve kelimelere ilişkin tartışmalara girmekten daha olağan bir şey yoktur. Böyle önemsiz ve sonu olmayan münakaşalardan kaçınmak amacıyla mevcut incelememizin konusunu azami dikkat ve titizlikle belirtmeye çalıştım.

Özetle o, bu kitabı yazarken kullandığı bazı terimler arasında ince ayrımlar olduğunu ama aynı türe ait olduklarını (erdem ve erdemsizlik) belirtmekte, bu ayrımların ahlakın incelemesinde önem teşkil etmediğini, dil bilimcilerin çalışma alanına girdiğini vurgulamaktadır. Tabii ki Hume'dan aldığım bu cesareti, fütursuzluğa taşımamak ve çeviri işine saygısızlık etmemek benim için önemliydi.

Yukarıda belirttiğim temel ilkeler bağlamında, anlama daha uygun düştüğünü düşündüğümden, çevirinin gidişatında, bazı İngilizce kelimelerin Türkçede farklı ifadelerini kullanmaktan çekinmedim. Örneğin metinde geçen avantaj, kazanım ve üstünlük kelimelerini, 'advantage' kelimesi karşılamaktadır. Bu kullanım tercihim büyük oranda dilbilgisi ile ilgili olmakla beraber anlamla da ilgilidir. Bu tip açıklamaları ise gerekli gördüğüm yerlerde çevirmenin notu olarak verdim.

Bazı cümleleri bölerek çevirmeyi tercih ederken, bazıları oldukları gibi uzun halleriyle çevirdim. Bir İngiliz dili ustası olan Hume'un yazım tarzına müdahale etmenin saygısızlık olacağına inandım. Bu uzun cümleler dikkatli okuyucu için sorun teşkil etmeyecektir.

Anlamlarının daha kapsamlı olması ve Hume'un ifade etmek istediğine daha fazla açıklık getirmeleri nedeniyle, bazı yeni Türkçe kelimeler yerine eski Türkçelerini tercih ettim. Bu konu da dilin dönemsel olarak değişmesi ile ilgilidir. Bu sebeple de bu konudaki anlaşmazlıkların her daim olacağını ve ben de Hume gibi, bunların dil bilimcilerinin alanına girdiğini düşünüyorum. Benim amacım, yaşadığımız zaman diliminde anlaşılır olmak ve David Hume'un bu çalışmasını tüm iyi niyetimle Türkçe okuyucuya sunmaktır. Felsefi terimlerin dipnot olarak belirtilen açıklamalarında, Prof. Dr. Bedia Akarsu'nun TDK tarafından yayımlanan *Felsefi Terimler Sözlüğü*'nden yararlanılmıştır.

NİL DEMİR

YAZARIN DUYURUSU

Bu ciltte içerilen ilkelerin ve akıl yrtmelerin¹ çoğu *İnsan Doğası zerine Bir İnceleme* adlı üç ciltlik bir eserde yayımlandı; yazar bu eseri niversite eğitimini bitirmeden önce tasarlamış ve çok geçmeden yazıp yayımlamıştır. Başarılı bulmayarak, basıma çok erken göndermekle hata yaptığını düşünmüş ve aşağıdaki bölümlerde tümünün yeniden dökümünü yapmıştır; yazar önceki akıl yürütmesinde ve daha ziyade ifadesindeki bazı eksiklikleri düzeltmiş olduğunu ummaktadır. Yine de yazarın felsefesini cevaplarıyla onurlandırmış olan başka birçok yazar, yazarın hiçbir zaman sahip çıkmadığı bu olgunlaşmamış esere karşı bütün silahlarını yneltilmişlerdir ve bu çalışma üzerinden sağladıklarını hayal ettikleri avantajlardan² dolayı zafer sevinci yaşamışlardır. Bu uygulama bütün tarafsızlık ve adil davranma kurallarına aykırıdır ve dar görüşlü bir hevesin kendisini karışmaya yetkili sandığı tartışmalı hilelerin güçlü bir örneğidir. Yazar, bundan böyle, yalnızca aşağıdaki bölümlerin onun felsefi duygularını ve ilkelerini içermekte olduğunun kabul edilmesini arzu etmektedir.

¹ Hume'un çalışmalarının ölümünden sonraki baskısının 2. cildi 1777'de yayımlandı. Bu cilt, mevcut incelemenin yanı sıra, *Duygulanım zerine Bir Deneme*'yi ve *İnsanın Anlama Yetisi zerine Bir Soruşturma*'yı kapsamaktadır. Bu sonraki incelemenin yeni baskısı hlen The Religion of Science Library'de (No. 45) bulunmaktadır.

² İngilizce 'advantage' kelimesi, Türkçeye, *stnlk*, *kazanım*, *yarar* anlamlarına gelen 'avantaj' olarak geçmiştir ve yaygın olarak kullanılmaktadır. Ayrıca İngilizce 'disadvantage' kelimesi de Türkçeye 'dezavantaj' olarak girmiştir ve bu kelimeyi başka şekilde çevirmek, anlatılmak istenende sorun yaratabilmektedir. 'Advantage' kelimesi bu kitap boyunca 'avantaj' ve 'dezavantaj' olarak çevrilmektedir. (ev.)

BİRİNCİ KISIM

AHLAKIN GENEL İLKELERİ HAKKINDA

İnsanlar arasında yapılan ve savundukları ilkelerde ısrarlı bir inatçılığın olduğu tartışmalar, tüm diğerleri içinde en bezdirici olanıdır. Belki de her bakımdan samimiyetsiz olan, savundukları fikirlere gerçek anlamda inanmayan, fakat yapmacıklıktan, muhalefet ruhundan veya insanoğlunun geri kalanından daha üstün bir zekâ ve yaratıcılık gösterme arzusundan dolayı çatışmaya giren kişilerle yapılan tartışmalar bunun dışında tutulabilir. Bu kişilerin kendi kanıtlarına yönelik gösterdikleri kör bağlılığın aynısını hem kendilerine muhalif olanları küçümsemelerinde hem de yanıltmaca ve yanlışlığı sürdürmedeki tutkulu hiddetlerinde göstermeleri beklenir. Bununla beraber, kaynak akıl yürütme olmadığında, iki tartışmacı da görüşlerini nereden türetirse türetsin; duygulanımlara hitap etmeyen herhangi bir mantığın tartışmacıyı daha sağlam ilkeleri benimsemeye götüreceğini beklemek boşuna olur.

Ahlaki ayrımların gerçekliğini reddedenler, samimiyetsiz tartışmacılar arasında sayılabilir. Bir insanın bütün karakterlerin ve eylemlerin, herkesin duygulanım ve düşüncesinde benzer olarak yetkilendirildiğine ciddi olarak inanması da düşünülemez. Doğanın bir insanla başka bir insan arasına yerleştirdiği fark öyle geniştir ki ve bu fark eğitim, örnek alma ve alışkanlık yoluyla da o kadar çok genişleyebilmektedir ki karşıt aşırı uçların kavrayışımız altına girdiği anda titiz bir şüphecilik oluşur ve bu aşırı uçlar arasındaki bütün ayırım kesinkes reddedildiğinde oluşan inanç kadar kararlısı da nadir görülür. Bir insanın duyarsızlığının bu derece büyümesine izin verin, doğru ve yanlış imgeleri ile sıklıkla temasa

gececektir ve önyargılarının böylesine inatçı olmasına izin verin, başkalarının da benzer izlenimler hakkında şüpheli olduklarını gözlemleyecektir. Bu sebeple, bu tipteki muhalif kişiyi değiştirmenin tek yolu, onu kendi hâline bırakmaktır. Böylece kimsenin kendisiyle çatışmayı sürdürmediğini fark eden bu kişinin, sadece bezginlikten de olsa, sonunda sağduyu ve aklın tarafına geçecek olması muhtemeldir.

Son zamanlarda, incelenmeye değer olan ve ahlakın genel temeli ile ilgilenen bir tartışma başlamıştır. Ahlak ilkeleri, akıldan mı duygudan mı türemektedir? Ahlak ilkeleri hakkındaki bilgiyi bir kanıt ve tümevarım zinciriyle mi yoksa dolaysız bir hissediş ve daha ince içsel bir duyu yoluyla mı kazanırız? Doğruluğun ve yanlışlığın bütün sağlam yargıları gibi, her akıl sahibi zeki varlık için aynı mı olmalıdır yoksa güzellik ve çirkinlik algısı gibi tamamıyla insan türünün tikeyel doğa ve yapısının üzerine mi temellendirilmelidir?

Eski filozoflar, her ne kadar erdemin akla uygunluktan başka bir şey olmadığını sıklıkla onaylasalar da yine de ahlak ilkelerinin var oluşlarının genelde beğeni ve duygudan türediğini düşünüyor görünürler. Diğer yandan modern araştırmacılarımız da erdemin güzelliğinden ve erdemsizin çirkinliğinden sıkça bahsetseler bile bu ayrımların sebebini yaygın olarak metafiziksel akıl yürütmelerle ve anlama yetisinin en soyut ilkelerinden çıkan tümdengelimlerle izah etmeye çabalarlar. Bu konular kapsamında öyle bir karışıklık hüküm sürmektedir ki bir sistem ve başka bir sistem arasında, hatta neredeyse her bireysel sistemin parçalarında bile, ulaşılan en iyi sonuca karşıt bir görüş hâkim olabilmıştır, fakat yine de çok geç olana kadar hiç kimse bunu hissetmemiştir. Bu ayrıma ilk olarak işaret eden ve genel olarak eski filozofların ilkelerine bağlı kalan zarif Lord Shaftesbury¹ bile, aynı karışıklıktan tamamen bağımsız değildir.

¹ Anthony Shaftesbury (1671-1713), İngiliz düşünür. Daha çok ahlak alanında ki görüşleri ve Leibniz'i derinden etkilemiş olan iyimserliği ile tanınan Shaftesbury, her şeyin kendi yerinde ve kendi amacına yönelmiş olduğunu, bundan dolayı var olan her şeyin özü itibarıyla iyi olduğunu savunmuştur. (Çev.)

Meselenin her iki yönünün de aldatıcı kanıtların etkisine açık olduğunun kabul edilmesi gerekir. Ahlaki ayrımların salt akıl ile ayırt edilebilir olduğu söylenebilir. Ayrıca, bu konu açısından gündelik hayatta ve aynı zamanda felsefede hüküm süren tartışmaların çoğunun kapsamında, her iki taraf üzerine uzun bir kanıtlamalar zinciri sıklıkla üretilmekte, örnekler verilmekte, otoritelere başvurulmakta, benzeşimler yapılmakta, aldatıcı kavramlar saptanmakta, çıkarımlar oluşturulmaktadır ve çıkarılan çeşitli sonuçlar kendilerine uygun ilkelere göre düzeltilmektedir. Doğruluk tartışılabilir fakat beğeni tartışılmaz. Şeylerin doğasında var olan, yargımızın standardıdır; her kişinin kendi içinde hissettiği, duygunun standardıdır. Geometrideki önermeler kanıtlanabilir, fizikteki sistemlere itiraz edilebilir fakat şiirin ahengi, tutkunun sıcaklığı, zekânın parlaklığı dolaysız haz vermelidir. Hiçbir insan başka birinin güzelliği ile ilgili akıl yürütmez fakat onun eylemlerinin adilliği veya adaletsizliği ile ilgili sık sık bunu yapar. Her ceza davasında, tutuklunun ilk hedefi, sunulan delilleri çürütmek ve üzerine yıkılan eylemleri reddetmektir. İkinci amacı, bu eylemler gerçek bile olsa, masum ve meşru olduklarından dolayı haklı görülebileceğini kanıtlamaktır. Anlama yetisinin tündengelimleri yoluyla kabul edilmelidir ki ilk noktada şu sorunun cevabı araştırılabilir: Zihnin farklı bir yetisinin bir başka yetinin düzene sokulmasında işletildiğini nasıl var sayabiliriz? Diğer yandan, bütün ahlaki belirlenimleri duygu içinde çözümlen kişiler, bu doğanın sonuçlarını çıkarsamanın akıl için imkânsız olduğunu gösterme çabasında olabilir. Bu kişiler erdemin hoş olana ait olduğunu ve erdemsizin de nefret uyandırıcı olana ait olduğunu söylemektedir. Bu, onların kati doğasını veya özünü biçimlendirmektedir. Acaba akıl yürütme veya kanıtlama, bu farklı sıfatları [erdem ve erdemsiz] herhangi bir özneye dağıtabilir ve bunun sevgi ve şunun nefret üretmesi gerektiğini önceden beyan edebilir mi? Ya da bu duygulanımlar için insan zihninin doğallıkla bunları kabul etmeye uyarlanmış kökensel dokusu ve oluşumu dışında başka hangi akıl yürütmeyi tayin edebiliriz?